

УДК 711.4 : 72.012 (045)

к. арх., доцент Чернявський В.Г.,
Національний авіаційний університет (м. Київ)

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ І ДИЗАЙН МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

В роботі розглядається роль синтезу мистецтв при формуванні міського середовища в сучасних умовах.

Ключові слова: синтез мистецтв, архітектура, дизайн, міське середовище

Велике значення набуває художній рівень виразності архітектури — окремих будівель, житлових комплексів і міських ансамблів. У цих умовах монументально-декоративне мистецтво, що бере участь в синтезі, займає особливе місце. Стає необхідним подальше розширення участі монументального мистецтва в сучасному містобудуванні. Само мистецтво повинно стати активнішим і емоційнішим у вирішенні містобудівних завдань.

В архітектурі впродовж ХХ століття сталася одна з найяскравіших і переконливіших революцій в області виразних засобів: змінилася тектоніка, іншою стала категорія монументальності, прийшли нові масштабні співвідношення. Практично всі засоби художньої виразності оновилися або зазнали істотне перетворення.

Проте, не дивлячись на всі ці явища, на виразну тенденцію до взаємопроникнення, на розвиток і зміну стильових і композиційних рис кожен вид мистецтва в цілому зберіг свою виразно виражену індивідуальність і неповторність. Архітектура, скульптура, живопис, музика і інші мистецтва можуть зближуватися, взаємодіяти, набувати меншого або більшого значення в конкретних історичних умовах, набуваючи особливої престижності, але їм принципово недоступна взаємозамінюваність [1].

При формуванні архітектурного середовища образотворчі мистецтва можуть брати участь, без властивої ним форми сюжетних рішень, наприклад, орнаментально-скульптурний декор грецьких ордерів, декоративний і тектонічний колір споруд культової архітектури. Але там, де використання можливостей пластичних видів мистецтва не вистачає, з'являється пряме зображення засобами живопису і скульптури. Активно використовується це з'єднання в міських інтер'єрах, що зосереджують маси народу, спеціально настроєного обстановкою і функцією простору, його ідейною концепцією. Громадські завдання просторів камерного, місцевого характеру використовують декоративні, орнаментальні прийоми і засоби; специфічно стримано, чітко повинно бути оформлення ділових, цілеспрямованих об'єктів, тоді як споруди

могутнього громадського звучання використовують великомасштабні засоби монументально-декоративного мистецтва.

Але у будь-якому випадку втілення змісту в образотворчих сюжетних формах є не механічна ілюстрація композиції, а з'єднання взаємно нероздільних побудов вирішених в одному ключі, або за принципом взаємовигідного зіставлення архітектури, живопису і скульптури.

М.В.Алпатов (1902-1986) писав, що «в найзагальніших рисах такі принципи композиції як вимоги єдності або розчленовування, симетрії і ритму, властиві всім видам мистецтв. Ця спільність служить основою співпраці художників, представників різних видів мистецтв». Але одночасно кожне мистецтво «пластичного ряду» має в своєму розпорядженні власні засоби виразності (живопис - кольором, графіка - рисунком, скульптура - об'ємом, пластикою форми, архітектура - простором, об'ємом, тектонікою), що найкращим чином реалізовує ті або інші аспекти змісту. Тому в системі композиційних структур серед представників різних видів мистецтв спостерігається «зміна лідерів», викликана трансформаціями змісту в суміжних фрагментах міського середовища, посиленням окремих мотивів з активнішим залученням відповідних засобів, зокрема з арсеналу інших форм мистецтва. Це припускає обов'язковість ієрархічної системи супідрядності художніх засобів, а зрештою - і самих пластичних мистецтв в композиції суміжних містобудівних просторів.

Оскільки «просторовість» є загальною властивістю всіх видів пластичного мистецтва, в будь-якому їх сумісному творі базу, фундамент образу зазвичай складає архітектура. Але виявляє вона свій пріоритет різними способами. У окремих випадках головним в сумісній композиції може стати самостійний, без врахування оточення архітектурний об'єм, створюючи п'єдестал для скульптурного вирішення або поверхню для панно або рельєфу. В творі синтезу мистецтв архітектура очолює простір для сумісної взаємодії різних мистецтв. У більшості ситуацій він окреслений огорожами, що підказують ритм, форми живопису і скульптури; іноді виглядає як нічим не обмежене середовище, організоване навколо монумента або групи монументів. Та простір в цілому завжди членується на зони різного типу, з різними відтінками загального настрою, послідовність сприйняття яких робить багатшою всю композицію в межах всього об'єкту.

Загальні принципи використання засобів синтезу мистецтв в міському середовищі реалізуються сьогодні на тлі великих змін в містобудівній практиці. Відбувається це з багатьох причин, залежних як від обставин і форм розвитку всього просторового ряду мистецтв, так і від процесів його віддзеркалення в свідомості городянина-споживача.

Свою роль грають досягнення технічні, наукові, зміна образу життя. Нові будівельні матеріали, перш за все скло і пов'язані з ним конструкції, стерли грань між відкритими просторами і звичними інтер'єрами, з'явилася можливість дзеркального віддзеркалення, незвичайних ракурсів будь-яких компонентів середовища. Нові джерела освітлення і можливості їх використання - від газосвітних установок практично будь-якого розміру і кольору до комп'ютерного режиму роботи світлових комплексів - створюють нові форми існування міських площ і магістралей вночі; «феєрії», що театралізуються, навколо історичних пам'яток супроводжуються звуковими, музичними композиціями, що ще більш розширюють межі поняття «Синтез мистецтв». Зростає «освітянність» глядача, його уміння побачити за абстрактно-виразною формою навіяну особистими асоціаціями конкретику змісту, здатність відзначати в безсюжетних композиціях яскравість колірних поєднань, гостроту пластики, силуету і так далі, що переростають в настрій, емоції, зрештою - в індивідуальне образне враження.

Тому сьогодні перебір свідомо використовуваних компонентів синтетичної картини міста не можна обмежити традиційною тріадою просторових мистецтв; до них слід додати «зелені форми» і інші засоби ландшафтної архітектури, дизайн, що увібрив в свою орбіту засоби візуальної інформації, міське устаткування частину малих архітектурних форм, елементи інженерного облаштування. І залежно від даного фрагмента міського середовища обов'язок домінувати в межах його просторової структури або її частини можуть бути покладені фактично на будь-який компонент «нового» синтезу мистецтв - архітектурний, монументально-декоративний, дизайнерський або на їх поєднання [2, 3, 4, 5].

У «адресних» ансамблях, прив'язаних до певної події, імені, скульптурні і живописні рішення виходять на перший план, виконуючи самі різні ролі - від домінувати, що концентрує в об'ємно-пластичних формах основу ідейного змісту композиції, до акцентів «другого ешелону». Чим ближче призначення простору до буденного життя, тим більшу участь в його формуванні беруть художні компоненти дизайнерського характеру, благоустрій.

Але найчастіше ландшафтні і дизайнерські форми впливають на зовнішність масових міських просторів - житлових і районних вулиць, дворів, перехресть, де роль їх дуже велика. Озеленення повинне бути доведене до меж своєї могутності, починаючи від посадки великих дерев і кінчаючи квітами. Обробка вертикалей щогл, форм фонтанів, парасольок, реклами і ін., а також екстер'єру магазинів, часте переодягання яких повинне відповідати сезону, переслідувати інтереси споживача і моменти моди, - все це близько і

безпосередньо пов'язане з вуличним рухом людей і тому швидше і жвавіше подіє на створення затишку і краси міста.

Таким чином, розширення можливостей синтезу мистецтв в містобудуванні йде сьогодні відразу декількома шляхами - кількісним зростанням нових засобів, якісними трансформаціями усередині старих і змінами в суспільній свідомості, в установках і формах сприйняття міського середовища. У цих умовах особливе значення має з'єднання традиційних уявлень про ансамблеву організацію архітектурних комплексів, що використовують для виявлення змістовної сторони архітектурного образу синтез мистецтв, з положеннями так званого середовищного підходу.

Виникає нове розуміння синтезу мистецтв, архітектурного ансамблю, де узгодженість дії потрібна від всіх об'єктів і деталей незалежно від їх «архітектурного» або якого-небудь іншого походження. А основним завданням архітекторів і дизайнерів стає забезпечення планувальними і об'ємними побудовами того рівня свободи саморозвитку, який відповідає місцю даного утилітарного або декоративного компонента в змістовній і естетичній ієрархії міського середовища.

Впровадження принципів середовищного підходу пов'язане з рядом обставин, що вимагають спеціального розгляду.

По-перше, при всій гнучкості сучасного відношення до ступеня їх виразності різні декоративно-художні засоби володіють певними межами застосування, властивостями, що націлюють їх на монументальність простору, або на внесення до нього декоративного початку. Архітектурні, інженерні споруди несуть естетичну інформацію в найабстрактнішій формі, даючи лише основи емоційних відчуттів ансамблю. Твори монументально-декоративного плану можуть суттєво доповнювати її початкові мотиви, вносячи елементи затишку до урочистих комплексів, яскравості декоративних побудов в строгі тони утилітарних споруд. Ще сильніше прямі «інформаційні» риси в засобах наочної агітації, установках побутового характеру, візуальній комунікації, причому розміри і виразність їх цілком порівняні з потужністю архітектурних акцентів. Аналогічні по характеру дії засоби ландшафтної архітектури, міського устаткування - їх пряма інформативність близька до можливостей архітектурних споруд, а відтінки урочистості, парадності піддаються цим засобам, особливо елементам устаткування, в значно меншій мірі.

По-друге, при формуванні міського середовища спільно використовуються як капітальні споруди, так і стаціонарні і тимчасові пристрої, що вимагає обліку термінів моральної і фізичної амортизації при проектуванні домінуючих і, особливо, акцентних елементів композиції.

По-третє, в більшості випадків реальна містобудівна ситуація не дозволяє відразу однозначно прогнозувати форми майбутніх функціонально-художніх ансамблів, потрібне

спеціальне опрацювання шляхів становлення композиційної структури, урахування її можливих деформацій і варіантів втілення [5].

Розробка принципової схеми архітектурної організації простору полягає у визначенні провідних композиційних осей, розміщенні існуючих і проєктованих акцентів і домінант; вона уточнює роль і архітектурні властивості меж майданчика, виявляє необхідні прийоми їх трансформації. При цьому встановлюється, які провідні елементи простору збережуть, а які втратять своє значення в майбутній структурі, чи не потрібно перебудувати систему акцентів і домінант, підпорядкувавши її новому крупному об'єму, елементу оформлення або їх групі.

Ця робота по характеру і прийомам схожа з традиційною об'ємно-пластичною розробкою будь-яких архітектурних і дизайнерських об'єктів і полягає в пошуку образотворчої теми, що виражає заданий зміст, в її ув'язці із специфікою оточення, бо сезонна нестабільність змінює характер сприйняття міського середовища із-за різниці транспортних і пішохідних потоків в різний час року, зміни умов освітлення, появи зелені, сніжного покриву. Залежно від сезону і часу доби можуть змінитися самі засоби оформлення - в теплу пору року ними є квіткові композиції, поверхня акваторій, фонтани; взимку в палітрі декоративних засобів можуть з'явитися сніжно-крижані скульптури, увечері вирішальна роль належить освітленню і так далі.

Синтез мистецтв вимагає чіткої системи підпорядкування, відповідності в тому, що, де і як розташовувати. У недавньому минулому, в період класицистичних принципів організації ансамблю або художньої композиції окремої будівлі, ці питання вирішувалися значно простіше, на основі сталих і багато разів перевірених прийомів і правил. Сьогодні виникають складніші, багатопланові, гнучкі і вільні прийоми архітектурної композиції, які дають практично необмежені можливості розміщення монументальної скульптури і живопису, що не стримуються жодними формальними канонами. Тим важче стало знаходити нові, позбавлені шаблону поєднання архітектури і образотворчого мистецтва і ті внутрішні закономірності їх взаємодії, які повною мірою відповідали б ідейно-художньому задуму. Складним є сприйняття будь-якого ансамблю пішоходом, автомобілістом, будь-якою людиною, траси руху якого в сучасному міському просторі (особливо в нових житлових комплексах) стали менш фіксованими, а рухливість невимірно зросла.

Від того, що система композиційних взаємозв'язків і принципи підпорядкування змінилися, необхідність в підпорядкуванні, і вимога точності знайденого розташування, масштабу, колориту, силуету, ритму і тому подібне чинників, що визначають характер творів скульптури і живопису в їх

співвідношеннях з архітектурою, залишилася найважливішою умовою синтезу мистецтв.

Нова архітектура і нові принципи містобудування настійно вимагають розробки і нових форм синтезу мистецтв. Театральний початок проникає в образотворче мистецтво, в скульптуру. Мистецтво садівника, що ще недавно обмежувалося роботами просто неба, в оранжереях або невеликих зимових садах, з розкриттям інтер'єру в довколишній простір, придбало нову якість і небачені раніше можливості. Розвиток голографії може зробити її не лише реальністю, але і «пройденим етапом». Нарешті, роботи художників-дизайнерів вже зараз почали грати значну роль в міському середовищі, але претендують на більше. Експерименти по комплексному оформленню міст складають майже самостійну область діяльності. Хоча названі і багато інших пошуків нетрадиційних форм синтезу мистецтв ще недосконалі, але вони існують і розкривають нові, раніше небачені перспективи художньої взаємодії.

Сьогодні в більш менш чіткому відособленні різних видів мистецтва пробиті чималі проломи. Кордони їх стають часто ілюзорними, а взаємовплив очевидними. Сучасна архітектура породила новий вигляд стінного живопису, розрахованого одночасно на сприйняття в інтер'єрі і в екстер'єрі будівлі, крізь майже незримі його скляні вітражі. Мозаїка як форма монументального живопису у минулому не мала нічого спільного із скульптурою. Але в наші дні вона часто стає об'ємною, скульптурною, відділяється від стіни і починає існувати самостійно як пластичні фігуративні або не фігуративні композиції. Але і скульптура не зупинилася в своєму розвитку. Непорушна, розрахована «на вічність» в своїх монументальних творах — міських пам'ятниках і монументах, - вона раптом знайшла для себе нові «експозиційні» форми існування в місті, створюючи мізансцени, що свого роду театралізуються, по-новому організовуючи міський інтер'єр [1].

Отже, сьогодні синтез мистецтв повинен будуватися не лише на поєднанні унікальних витворів образотворчого мистецтва з унікальними і складними архітектурними формами, а і на поєднанні індивідуальних робіт художників з масовими типами будівель соціальної сфери. У цих умовах успіх визначається концентрацією окремих творів пластичних мистецтв, розміщенням їх в таких місцях споруди або ансамблю, де вони, зберігаючи свою виразну силу, додають будівлі оригінальність і неповторність. При цьому необхідно пам'ятати про два види синтезу образотворчого мистецтва і архітектури: перший — об'єднання творів різних мистецтв в одній споруді (на його фасадах або в інтер'єрі) і другий — поєднання їх в просторовій композиції, що складається з декількох самостійних творів архітектури, скульптури і інших видів мистецтва.

Література:

1. Швидковский О.А. Гармония взаимодействия: (Архитектура и монументальное искусство) / Олег Александрович Швидковский. – Москва : Стройиздат, 1981. – 280 с.
2. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури / В.Я. Даниленко. – Харків : ХДАДМ : Колорит, 2005. – 242 с.
3. Дизайн архитектурной среды : Учеб. для вузов / [Г.Б. Минервин, А.П. Ермолаев, В.Т. Шимко и др.] ; под ред. А.В. Ефимова. – М. : Архитектура-С, 2007 – 504 с.
4. Кузнецова И.А. Дизайн как разновидность синтеза искусств, науки и техники / И.А. Кузнецова // Геометрическое и компьютерное моделирование: энергосбережение, экология, дизайн. Сб. научн. тр.: Межведомственный научно-технический сборник. Спецвыпуск. – К. : Виол, 2004. – С. 282–291.
5. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды: Учебник / Шимко В.Т.– М. : “Архитектура-С”, 2006. – 384 с.

Аннотация

В работе рассматривается роль синтеза искусств при формировании городской среды в современных условиях.

Ключевые слова: *синтез искусств, архитектура, дизайн, городская среда.*

Annotation

In a robot the role of synthesis of arts is examined at forming of city environment in modern terms.

Keywords: *synthesis of arts, architecture, design, city environment.*